

REFERATY — ZAGADNIENIA OGÓLNE

ROLA EKONOMISTÓW W PODEJMOWANIU DECYZJI W PRZEDSIĘBIORSTWACH ORAZ W TERENOWYCH I CENTRALNYCH OGNIWACH KIEROWANIA ROLNICTWEM

PROF. DR. J. OKUNIEWSKI

System socjalistycznej gospodarki planowej umożliwił szybkie uprzemysłowienie kraju i wysokie tempo wzrostu gospodarczego. Dynamiczny rozwój całej gospodarki, a zwłaszcza przemysłu, prowadził do wzrostu zatrudnienia i coraz pełniejszego wykorzystania rosnących zasobów siły roboczej. Uzyskiwany dzięki temu wzrost dochodu narodowego pozwalał na jednoczesne stopniowe zwiększanie funduszu spożycia i akumulowanie rosnącej nadwyżki ekonomicznej dla finansowania dalszego wzrostu gospodarczego.

Szczególna rola w procesie wzrostu gospodarczego przypada rolnictwu. Dzięki uprzemysłowieniu i dynamicznemu rozwojowi całej gospodarki zyskuje ono możliwość przekazania nadmiaru siły roboczej, ale jednocześnie musi oddać znaczną część tworzonej w nim nadwyżki ekonomicznej na finansowanie uprzemysłowienia.

Skala i czasokres świadczeń rolnictwa na rozwój przemysłu stanowią odrębny temat. Nie ulega jednak wątpliwości, że dla zapewnienia harmonijnego rozwoju całej gospodarki narodowej i uniknięcia zahamowań ogólnego tempa wzrostu, zarówno rozmiary jak i okres przesuwania nadwyżki akumulowanej w rolnictwie na potrzeby industrializacji muszą być ograniczone. Co więcej, po osiągnięciu określonego poziomu przemysłowego rozwoju może być celowym, a nawet koniecznym skoncentrowanie części nadwyżki ekonomicznej wytworzonej poza rolnictwem na finansowanie rozwoju rolnictwa.

Przejęcie od pierwszej fazy uprzemysłowienia, której towarzyszył niski poziom intensywności produkcji rolniczej, do fazy bardziej zrównoważonego wzrostu, zapoczątkowało proces intensyfikacji rolnictwa. Oznaczało

to radykalną zmianę roli rolnika-ekonomisty zarówno w przedsiębiorstwie, jak i we wszystkich ogniwach kierowania rolnictwem. Znalazło to swój wyraz w daniu większej samodzielności przedsiębiorstwom rolnym, w decentralizacji zarządzania rolnictwem oraz w uelastycznieniu polityki gospodarczej w stosunku do rolnictwa.

Obecnie realizowany plan pięcioletni oraz wytyczne rozwoju gospodarki narodowej do 1970 uchwalone na IV Zjeździe PZPR, w sposób konsekwentny przyjmują intensyfikację rolnictwa jako podstawę jego rozwoju. Dla zapewnienia środków intensyfikacji produkcji rolniczej rozbudowane zostaną w poważnej skali całe gałęzie przemysłu — chemiczny, maszyn i ciągników rolniczych, materiałów budowlanych, pasz treściwych; wydatnie rozszerzone zostaną usługi produkcyjne dla rolnictwa — ochrona roślin, wapnowanie, konserwacja melioracji, dostawa i odbiór produktów; zwiększone zostaną dostawy nasion i sadzeniaków kwalifikowanych intensywnych odmian oraz materiału zarodowego zwierząt.

W zależności od przebiegu wykonania planu rozważenia będą wymagały również ekonomiczne warunki produkcji niektórych artykułów rolnych i środków produkcji, zwłaszcza pod kątem zapewnienia ustalonych w planie proporcji między tempem wzrostu produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz pełnego wykorzystania całej ilości środków produkcji dla rolnictwa.

Jak z powyższego wynika, rola ekonomistów zarówno w przedsiębiorstwach rolniczych, jak i w kształtowaniu polityki gospodarczej w zakresie rolnictwa niepomiarowo wzrasta, a jednocześnie staje się coraz bardziej skomplikowana.

W rolnictwie niskointensywnym, mimo jego wielostronności, zarówno organizacja, technika produkcji, jak i zarządzanie nim oraz ocena osiągniętych wyników są mniej skomplikowane, a możliwe kombinacje poszczególnych czynników produkcji ograniczone. Pole gry ekonomicznej, zarówno w sensie strategicznym jak i taktycznym, w warunkach małej intensywności jest małe. Poziom kwalifikacji fachowych, a zwłaszcza ekonomicznych ma w tych warunkach ograniczone znaczenie. Wysokie kwalifikacje bowiem nie są w stanie zastąpić brakujących środków produkcji, ani przezwyciężyć niekorzystnych warunków ekonomicznych. Natomiast w warunkach sprzyjających intensyfikacji rolnictwa, duże zasoby środków, niestety, nie zastąpią koniecznych dla ich racjonalnego wykorzystania kwalifikacji zawodowych i ekonomicznych.

Rola ekonomisty w przedsiębiorstwie rolniczym. Przy obecnym systemie organizacyjnym PGR i spółdzielni produkcyjnych dominującą formą przedsiębiorstw są raczej niewielkie, kilkusethektarowe jednostki na pełnym rozrachunku gospodarczym. Stosunkowo małe rozmiary przedsiębiorstw rolnych w porównaniu z przemysłowymi utrudniają angażowanie w nich specjalistów-ekonomistów. Stąd też dyrektor

przedsiębiorstwa musi pełnić w nim rolę ekonomisty. Zasięg decyzji ekonomicznych w przedsiębiorstwie rolniczym jest dość szeroki. Można je podzielić na dwa zakresy. Pierwszy dotyczy decyzji w zakresie organizacji przedsiębiorstwa i planowania rozwoju produkcji. Drugi — operatywnego zarządzania przedsiębiorstwem.

W przygotowaniu decyzji w pierwszym zakresie poważna rola przypada ekonomiście-projektantowi z Biura Projektów Urządzeń Gospodarstw Rolnych, który w oparciu o opis i analizę przedsiębiorstwa opracowuje projekt planu urządzenia gospodarstwa lub jego reorganizacji. W trakcie prac nad projektem urządzeniowym winien on być konsultowany z dyrektorem przedsiębiorstwa i załogą, a po zakończeniu musi być przyjęty przez dyrektora i załogę do realizacji. Tak więc gruntowna analiza ekonomiczna warunków przedsiębiorstwa, jego możliwości i środków możliwych do zastosowania i racjonalnego wykorzystania dają podstawy do decyzji urządzeniowych. Poprawność tych decyzji ma podstawowe znaczenie dla wieloletniej perspektywy rozwojowej przedsiębiorstwa i jego wyników produkcyjnych i ekonomicznych.

Istotną słabością dotychczasowych projektów urządzeniowych jest trudność weryfikacji stopnia ich racjonalności oraz ich mała, w większości, elastyczność. Przy dotychczasowej metodzie ich opracowywania można stwierdzić, że są to przeważnie programy zbilansowane, a więc wewnętrznie zgodne, nie ma natomiast możliwości ustalenia czy są one optymalne, bądź zbliżone do optymalnych. Opracowanie i upowszechnienie bardziej nowoczesnych metod opracowywania projektów urządzeniowych, jak planowanie programu, programowanie liniowe lub inne staje się pilną koniecznością.

Nadmierna sztywność projektów urządzeniowych zraza do nich często kierowników przedsiębiorstw i załóg, powodując w wyniku odchodzenie od nich. Poważną trudność stanowi konieczność przyjęcia założenia, że warunki ekonomiczne dla produkcji rolniczej pozostaną niezmiennone także w perspektywie, na jaką projekt jest opracowany. Jest to, rzecz jasna, założenie mało realne. Nawet przy bardzo ustabilizowanej polityce gospodarczej zachodzi potrzeba zmiany warunków ekonomicznych, co przy sztywności projektu prowadzić musi do jego dezaktualizacji. Stąd też projekty elastyczne, lub zawierające rozwiązania alternatywne mogłyby być bardziej przydatne. Uwagi powyższe wskazują, że tylko projekt urządzeniowy opracowany przy pełnym i świadomym współudziale dyrektora przedsiębiorstwa może być w pełni przydatny i wprowadzony w życie. Jak widać, mimo wielkiej roli ekonomisty-urządzeniowca z zewnątrz nie na wiele przyda się jego wysiłek, jeśli nie będzie on miał partnera w dyrektorze przedsiębiorstwa, lub poskąpi czasu na współpracę z nim.

Ważne ogniwo podejmowania decyzji ekonomicznych w przedsiębior-

stwie stanowi opracowanie rocznych planów produkcyjno-finansowych. Ramy decyzji dyrektora przedsiębiorstwa w tym zakresie wyznaczają w zasadzie jedynie wskaźniki funduszu płac i zysku a czasem i produkcji towarowej, ustalane przez zjednoczenie. W praktyce jednak, obok tych wskaźników dyrektywnych, przedsiębiorstwa otrzymują wiele dodatkowych wskaźników tzw. orientacyjnych, które ograniczają zakres decyzji przedsiębiorstwa. Nie wchodząc w szczegółowe omawianie przesłanek i podstaw do podejmowania decyzji w planach rocznych, należy wskazać na analizę wyników uzyskiwanych w poszczególnych gałęziach w poprzednich okresach, główne trudności w realizacji planów, sprawność zaopatrzenia oraz uproszczone kalkulacje jako podstawy do prawidłowego planowania rocznego.

Poważną rolę w prawidłowym opracowaniu rocznego planu produkcyjno-finansowego może odegrać dobry ekonomista z inspektoratu lub zjednoczenia. Jest to jednak możliwe tylko wówczas, jeśli będzie on dobrym specjalistą znającym dokładnie przedsiębiorstwo, któremu ma pomóc.

Wydaje się w związku z tym, że w obsadzie inspektoratów i zjednoczeń powinni przeważać właśnie ekonomiści, którzy winni zajmować się głównie analizą działalności przedsiębiorstw i prowadzić doradztwo ekonomiczne, a nie branżowe specjalności od techniki produkcji, którą większość rolników zna lepiej niż organizację i ekonomikę przedsiębiorstwa.

Drugi zakres decyzji w przedsiębiorstwie rolniczym wiąże się z operatywnym zarządzaniem. Kierowanie przedsiębiorstwem wymaga ciągłego, codziennego podejmowania decyzji organizacyjnych, technicznych i ekonomicznych. Na tym posterunku żaden ekonomista z zewnątrz nie może bezpośrednio wesprzeć kierownika przedsiębiorstwa i jego współpracowników. Dyrektor przedsiębiorstwa jest zdany w tym zakresie na swą wiedzę, doświadczenie, sprawną dokumentację i większą, a w praktyce raczej mniejszą znajomość psychologii pracy i zasad kierownictwa. Nie oznacza to jednak, że nie ma możliwości udzielania pomocy w zarządzaniu przedsiębiorstwem w sposób pośredni. Pomocy takiej mogą i powinny udzielać placówki naukowe adaptując wyniki badań zagranicznych z tego zakresu do naszych warunków, rozwijając własne prace badawcze i w oparciu o nie opracować wskazówki, broszury i podręczniki oraz prowadzić szkolenie kierowników przedsiębiorstw. Tak więc rolą ekonomistów i w tym zakresie jest ogromna.

Rola ekonomistów w zjednoczeniach i terenowych organach kierowania rolnictwem. Mimo odmiennego charakteru zjednoczeń i terenowych ogniw kierowania i oddziaływania na rolnictwo, z czego wynikałaby konieczność odrębnego rozpatrywania roli ekonomistów w tych dwóch typach jednostek, mają one pewne

zadania i zakresy ich działania dość zbliżone. Większe różnice dotyczą metod i form ich pracy.

Podstawową cechą wspólną dla zjednoczeń i terenowych ogniw administracji rolniczej oraz lokalnych związków, instytucji i organizacji rolniczych i związanych z rolnictwem, jest terytorialny zakres ich działania — powiat, województwo. Z cechą tą wiąże się konieczność posiadania przez te ogniw wiadomości o szczegółowym przestrzennym zróżnicowaniu warunków produkcji, zbytu i zaopatrzenia, transportu, usług, poziomu intensywności rolnictwa, struktury agrarnej, kierunków produkcji, stopnia wyposażenia rolnictwa w środki produkcji, stanu wiedzy rolniczej itd. Tak więc punktem wyjścia dla pracy ekonomisty, który winien stworzyć podstawy dla podejmowania decyzji na szczeblu zjednoczenia, wojewódzkiego lub powiatowego organu kierowania rolnictwem musi być wiedza — znajomość zróżnicowanego na danym terytorium rolnictwa, jego warunków, stanu i dynamiki.

Drugą cechą charakterystyczną ekonomicznych decyzji na szczeblu zjednoczeń i terenowych ogniw kierowania rolnictwem jest ich pośredni charakter. Mogą one wpływać na kształtowanie się produkcji przez podejmowanie na ich podstawie decyzji w przedsiębiorstwach lub gospodarstwach indywidualnych, bądź w centralnych organach kierowania rolnictwem.

Trzecią cechą wspólną decyzji podejmowanych w zjednoczeniach i terenowych ogniwach kierowania rolnictwem jest to, że dotyczą one dużej liczby przedsiębiorstw i jednostek produkcyjnych, których ekonomiczne warunki w znacznym stopniu mogą ulegać zmianom na podstawie decyzji tych ogniw. Dotyczy to zwłaszcza inwestycji, zaopatrzenia w środki produkcji, kredytów, kontraktacji, obciążeń, podnoszenia kwalifikacji, dopływu specjalistów itp.

Czwartą cechą szczególną decyzji ekonomicznych organów terenowych i zjednoczeń jest ich wpływ na rozmieszczenie i kształtowanie kierunków produkcji na podległym im terytorium. Oprócz doradztwa, zaleceń, informacji oraz wskaźników dyrektywnych i orientacyjnych mogą one wspomagać lub utrudniać racjonalne rozmieszczenie produkcji i jej specjalizacje przez decyzje dotyczące inwestycji rolniczych i związanych z rolnictwem, politykę zaopatrzenia w środki produkcji, politykę kredytową, system kontraktacji, obciążeń, jak również przez kontrolę i analizę działalności podległych im jednostek.

Piątą cechą decyzji ogniw terytorialnych jest ich duża rola we wdrażaniu postępu technicznego w rolnictwie. Istotna przewaga zjednoczeń i terenowych organów kierowania rolnictwem nad poszczególnymi przedsiębiorstwami i ogniwami centralnymi, jeśli chodzi o wdrażanie postępu technicznego, wynika stąd, że posiadają one (a w każdym razie powinny)

znajomość osiągnięć i ich źródeł w wielu przodujących gospodarstwach na swym terenie. Jednocześnie zaś znając warunki i dysponując środkami inwestycyjnymi i organizacyjnymi mogą te dobre osiągnięcia wdrażać do szerszego stosowania.

W dużym stopniu organa terenowe mogą wpływać na kształtowanie decyzji ekonomicznych, dotyczących rolnictwa w skali ogólnokrajowej. Jest to możliwe drogą przeprowadzenia trzema drogami. Po pierwsze, przez system statystyki i sprawozdawczości i okresowych informacji o stanie i dynamice procesów gospodarczych. Po drugie, przez opracowywanie projektów planów produkcyjnych i inwestycyjnych w skali rocznej, dwu i wieloletniej. Po trzecie, przez opracowywanie okresowych analiz ekonomicznych — kompleksowych, wycinkowych oraz sygnalizujących potrzebę podejmowania nowych decyzji organów centralnych.

Przytoczone cechy decyzji ekonomicznych zjednoczeń i terenowych ogniw kierowania rolnictwem wskazują, że rola ekonomisty-rolnika na tym szczeblu jest jeszcze większa i trudniejsza, niż w Zjednoczeniach typu przemysłowego. Dla spełnienia tej roli nie wystarczy rolnik będący ekonomistą z amatorstwa. Nie jest również możliwym wykonywanie tych złożonych zadań przez młodych absolwentów WSR w pierwszych latach ich samodzielnej pracy, nawet jeśli ukończyli wydział ekonomiczno-rolniczy. Jediną drogą, która może dać dobrych specjalistów do przygotowania decyzji na szczeblu zjednoczeń i terenowych organów kierowania rolnictwem winno być doszkalanie na specjalnych studiach podyplomowych (normalnych lub korespondencyjno-zjazdowych), przez które winna przejść większość zatrudnionych pracowników zjednoczeń i wojewódzkich oraz powiatowych wydziałów rolnictwa, pracujących w zakresie planowania, inwestycji i ekonomiki rolnictwa. Podobne przeszkolenie winni przejść pracownicy służb ekonomicznych z przedsiębiorstw wieloobiektywnych (kombinaty i klucze). Również absolwenci WSR, zwłaszcza wydziału ekonomiczno-rolniczego, po kilkuletnim stażu pracy w przedsiębiorstwie mogą stanowić kadre w pionach ekonomicznych zjednoczeń i terenowych ogniw zarządzania rolnictwem.

Rola ekonomistów w podejmowaniu decyzji w polityce rolnej i centralnych organach kierowania rolnictwem. Naczelnym celem gospodarczej działalności jest dążenie do możliwie najpełniejszego zaspokajania rosnących potrzeb społecznych. Osiągnięcie tego celu jest możliwe w oparciu o wysokie tempo wzrostu narodowego, który jest źródłem finansowania procesu wzrostu gospodarczego (akumulacja) i zwiększenia funduszu konsumpcji. Jak stąd wynika, również rolnictwo, jako gałąź gospodarki narodowej, winna uczestniczyć w realizacji celu naczelnego przez dążenie do maksymalizacji tworzonej w nim produkcji czystej.

Maksymalizacja produkcji czystej może być realizowana w różnych warunkach. W przypadku produktów, których ilość pokrywa w pełni wyznaczone planem (potrzebami bilansowymi) zapotrzebowanie, np. buraki cukrowe, rzepak, ziemniak, maksymalizacja produkcji czystej może być osiągnięta głównie na drodze minimalizacji funkcji nakładu środków produkcji i pracy, a więc przez wszelkie metody obniżania kosztów, bez konieczności zwiększania rozmiarów produkcji, bądź przy ograniczonym ich wzroście.

Natomiast w przypadku produktów, których rozmiary produkcji nie pokrywają zapotrzebowania, a takich jest znakomita większość, główną drogą maksymalizacji produkcji czystej jest maksymalizacja funkcji celu, to jest takie dysponowanie ograniczonymi zasobami środków, które da w wyniku najwyższy przyrost produkcji końcowej. Racjonalne dysponowanie posiadanymi zasobami środków oznacza w rolnictwie zarówno ich alokację gałęziową, jak i terytorialną, przy czym zarówno pierwsza jak i druga realizowane być mogą tylko w ograniczonym stopniu systemem decyzji administracyjnych i poczynań organizacyjnych, a w głównej mierze opierać się muszą na wykorzystaniu mechanizmu rynku, polityce cen, kontraktacji oraz systemie doradztwa i instruktażu.

Jak z powyższego wynika maksymalizacja produkcji końcowej rolnictwa (poza nielicznymi wyjątkami) stanowi w warunkach naszego kraju główne kryterium racjonalności w rolnictwie, które jednocześnie umożliwia maksymalizację przyrostu dochodu narodowego, co jest celem naczelnym całej gospodarki narodowej.

Ponieważ jednak produkcja rolnicza zarówno w makroskali, jak i w poszczególnych jednostkach gospodarczych jest bardzo zróżnicowana, a jednocześnie wielostronna, co wiąże się z dużymi różnicami warunków naturalnych, struktury agrarnej, poziomu intensyfikacji i ekonomicznego położenia, przeto cały system środków polityki gospodarczej i kierowania rolnictwem na szczeblu centralnym musi być znacznie bardziej wielostronny i skomplikowany, niż to ma miejsce w poszczególnych gałęziach przemysłu.

Podobnie jak inne gałęzie, również rolnictwo jest układem dynamicznym, a jednocześnie występują w nim odchylenia w osiągniętych wynikach w poszczególnych latach, które są wynikiem warunków klimatycznych. Powoduje to konieczność większej elastyczności polityki gospodarczej w tej gałęzi, a jednocześnie wymaga ostrożności w planowaniu i tworzeniu większych rezerw na wypadek spadku urodzajów.

Dodatkowym poważnym utrudnieniem w podejmowaniu decyzji ekonomicznych w rolnictwie jest istnienie w nim trzech form własności oraz duże zróżnicowanie struktury agrarnej w ramach sektora indywidualne-

go, a w związku z tym konieczność uwzględnienia nie tylko konsekwencji ekonomiczno-technicznych, ale również i społecznych tych decyzji.

Przytoczone okoliczności wskazują na szczególnie skomplikowane podstawy decyzji ekonomicznych w polityce rolnej i centralnych ogniwach kierowania rolnictwem.

Dlatego też dla stworzenia możliwie pełnych podstaw dla podejmowania decyzji w polityce rolnej i centralnych organach kierowania rolnictwem konieczne jest systematyczne gromadzenie i sprawne przetwarzanie (opracowywanie) danych, dotyczących stanu i zmian w bazie technicznej rolnictwa, poziomie i strukturze produkcji, poziomie i charakterze intensywności, zatrudnieniu i wydajności pracy, wytwarzanej produkcji czystej i jej podziale, kosztach produkcji i przebiegu procesu produkcji. Dane te winny być gromadzone i opracowywane według form własności, z uwzględnieniem głównych grup wielkości gospodarstw oraz regionów ekonomiczno-rolniczych.

Istniejący obecnie system i zakres oraz metody gromadzenia danych, a zwłaszcza ich przetwarzania i przygotowania na ich podstawie opracowań analitycznych i syntez, mogących dać podstawy do decyzji ekonomicznych — są niewystarczające. Mimo to nawet i te dane, którymi dysponujemy nie były w pełni wykorzystane zarówno przez centralne ogniwka kierowania rolnictwem, jak i przez placówki naukowe zajmujące się badaniami ekonomiczno-rolniczymi. A przecież te ostatnie mogą i powinny współuczestniczyć w tworzeniu podstaw do podejmowania decyzji w polityce gospodarczej i w centralnych organach kierowania rolnictwem.

Ostatnie lata przyniosły jednak poprawę na tym odcinku. Zapoczątkowane przed kilku laty opracowania Instytutu Ekonomiki Rolnej dotyczące kształtowania się kosztów produkcji w ujęciu sektorowym i regionalnym oraz przeglądy sytuacji produkcyjnej i ekonomicznej gospodarstw chłopskich stanowią dobre przykłady tworzenia podstaw do decyzji ekonomicznych. Również sprawne przetworzenie danych w ośrodku obliczeniowym Instytutu Zootechniki, które dotyczyły stanu wyposażenia PGR oraz gromad posiadających największe rezerwy produkcyjne, umożliwiło podjęcie bardziej prawidłowych decyzji w polityce inwestycyjnej w nadchodzącym pięcioleciu.

Są to wciąż jednak przykłady, a nie konsekwentny system współpracy nauki ekonomiczno-rolniczej i polityki gospodarczej. Wydaje się, że są dwie główne przyczyny tego niezadowalającego stanu rzeczy. Z jednej strony ogniwka polityki gospodarczej znajdujące się pod naciskiem konieczności podejmowania decyzji operatywnych nie mogą długo oczekiwać na wyniki naukowych analiz i opracowań syntetycznych, których przygotowanie wymaga często kilku miesięcy, a nawet obserwacji i badań wieloletnich. W rezultacie obydwie strony zrażają się do siebie — praktycy

i działacze polityki gospodarczej nie zgłaszają zapotrzebowania, a pracownicy nauki kierują swe zainteresowania głównie na opracowania metodyczne, które często kończą się na jednorazowym zastosowaniu wypracowanej metody. Drugą przyczyną jest chyba przestarzały system gromadzenia i przetwarzania danych potrzebnych w badaniach ekonomicznych. Prawie każda placówka naukowa, a nawet pojedynczy pracownik nauki ma ambicje organizowania sobie na własną rękę materiałów i źródeł danych do każdego opracowywania tematu.

W rezultacie połowa, a nierzadko 2/3 czasu traci się na zgromadzenie i przetworzenie danych, co musi prowadzić do wydłużenia okresu opracowania tematu.

Nie są to zapewne wszystkie powody utrudniające odegranie przez ekonomistów — pracowników pełnej roli w podejmowaniu decyzji przez polityków gospodarczych. Gdyby jednak wyeliminować wspomniane dwie przyczyny, sprawa posunęłaby się naprzód. Jest to możliwe trzema sposobami. Po pierwsze, potrzebne i jak sądzę możliwe jest wspólne sformułowanie przez zainteresowanych przedstawicieli centralnych ogniw polityki gospodarczej i Komitetu Ekonomiki Rolnictwa Wydz. V PAN jako przedstawiciela nauk ekonomiczno-rolniczych zakresu tematyki potrzebnej i możliwej do opracowania, z punktu widzenia tworzenia podstaw do podejmowania decyzji w polityce gospodarczej i centralnych organach kierowania rolnictwem.

Po drugie, należałoby unowocześnić cały system gromadzenia i przetwarzania danych potrzebnych do badań i analiz ekonomicznych tak, aby pracownicy nauki większą część swego czasu mogli poświęcić na ich opracowanie i przygotowanie syntez i wniosków przydatnych dla podejmowania ekonomicznych decyzji.

Po trzecie, wydaje się celowym zapewnienie większego niż dotychczas, udziału ekonomistów rolnych w pracach nad opracowywaniem planów gospodarczych, zwłaszcza wieloletnich oraz nad doskonaleniem samego systemu planowania w rolnictwie.

Powazną rolę w podejmowaniu decyzji ekonomicznych w centralnych ogniwach kierowania rolnictwem odgrywa organizacja służb ekonomicznych i ich poziom w resortach i podległych im biurach projektowych oraz w jednostkach finansujących rolnictwo.

Uchwała Nr 224 Rady Ministrów z dnia 29. VII. 1964 r. w sprawie postępu ekonomicznego w gospodarce uspołecznionej i organizacji służb ekonomicznych oraz załączone do niej wytyczne w sprawie prac nad postępowaniem ekonomicznym w gospodarce uspołecznionej precyzują zadanie służb ekonomicznych w przedsiębiorstwach i zjednoczeniach przemysłu oraz funkcje ekonomiczne ministerstw gospodarczych i prezydiów rad narodowych. Funkcje ekonomiczne ministerstw gospodarczych ujęte zostały

w 7 głównych punktach, których wykonywanie dotyczy również resortu rolnictwa, choć w pełni jego zadań nie wyczerpuje.

Do zadań dodatkowych resortu rolnictwa, wynikających ze specyfiki zakresu jego działania, należą:

- 1) analizowanie kształtowania się dynamiki produkcji rolniczej i przebiegu procesów reprodukcji, skuteczności bodźców ekonomicznych, poczynań organizacyjnych i sytuacji ekonomicznej, w poszczególnych formach własności (sektorach), grupach gospodarstw oraz głównych regionach kraju;
- 2) analiza przemian struktury agrarnej i dynamiki socjalistycznego układu w rolnictwie oraz opracowywanie decyzji w sprawie form i metod technicznej i społecznej rekonstrukcji rolnictwa;
- 3) opracowywanie wniosków i propozycji dotyczących polityki cen produktów rolnych i środków produkcji oraz systemu organizacji rynku rolnego;
- 4) opracowywanie propozycji w sprawach płac, obciążeń, bodźców ekonomicznych, kredytowania i systemu finansowania rolnictwa oraz form i metod wdrażania postępu technicznego i ekonomicznego, wymagających współdziałania z innymi resortami.

Jako szczególnie ważne zadania resortów gospodarczych wspomniana Uchwała wskazuje:

- 1) analizowanie ekonomicznej celowości i efektywności projektów planów i większych przedsięwzięć planowanych przez podległe organizacje gospodarcze;
- 2) koordynowanie w przekroju regionalnym, międzybranżowym i międzyresortowym branżowych planów i przedsięwzięć w celu uzyskania maksymalnych efektów ekonomicznych przy określonych środkach.

Wskazany zakres zadań ujęty łącznie w 13 punktach obejmuje bardzo szeroką problematykę ekonomiczną, którą powinno zajmować się Ministerstwo Rolnictwa i częściowo również inne resorty współdziałające z rolnictwem. Należy podkreślić, że większość omawianych w Uchwale i wymienionych dodatkowo zadań Ministerstwo Rolnictwa lepiej lub gorzej wykonuje. Istota problemu polega więc nie na wyszukiwaniu i formułowaniu nowych zadań, lecz na podniesieniu jakości i poziomu pracy służb ekonomicznych resortu i organów centralnych współdziałających w kształtowaniu polityki gospodarczej w zakresie rolnictwa, które winny zapewnić racjonalność podejmowanych decyzji.

Jedną z głównych dróg prowadzących do podniesienia poziomu pracy służb ekonomicznych centralnych organów polityki rolnej jest integracja zasadniczych celów tej polityki. Przełomowe znaczenie w tym zakresie miało przejście w latach 1956—1957 do polityki kojarzenia wzrostu produkcji ze stopniowym tworzeniem warunków dla technicznej i społecz-

nej rekonstrukcji rolnictwa. Ta ogólna strategiczna zasada naszej polityki rolnej wyznacza w sposób długofalowy kierunek podejmowania decyzji i form działania w planach wieloletnich oraz w operatywnym kierowaniu rolnictwem. W ramach tej ogólnej zasady szczegółowe kryteria działania dla określonych rejonów, form własności, grup wielkości gospodarstw i poszczególnych przedsiębiorstw, muszą być ustalone z uwzględnieniem ekonomicznych warunków w jakich się znajdują.

Wiadomo wprowadzić, iż ekonomiczna działalność w rolnictwie odbywa się w ramach ograniczonych zasobów: ziemi, siły roboczej i środków produkcji, ale jednocześnie wiemy, że w dużym stopniu wyznaczają ją stosunki społeczne, które zależą od form własności, poziomu techniki oraz proporcji w jakich skojarzone są: siła robocza, ziemia i środki produkcji.

Stąd też nie ma jednego uniwersalnego kryterium racjonalności działania w rolnictwie, które można by ustalić jako wytyczną optymalizacji programów dla całego kraju i wszystkich form własności oraz grup gospodarstw. Trzeba więc poszukiwać kryteriów odpowiednio zróżnicowanych, dopasowanych do warunków i form produkcji.

W warunkach bardzo małych zasobów ziemi i dużych zasobów siły roboczej w południowej i środkowej części kraju, w większości gospodarstw chłopskich, naczelny cel gospodarki narodowej — maksymalizacja produkcji czystej, może być osiąganym przez maksymalne wykorzystanie zasobów siły roboczej i tych środków, które zwiększają produkcję z ha.

Natomiast w rejonach o większych zasobach ziemi i niedoborach siły roboczej PGR w województwach północnych — cel naczelny może być osiąganym głównie w oparciu o środki zwiększające wydajność pracy, a więc głównie mechanizację.

Innymi słowy w pierwszym przypadku celem bezpośrednim będzie maksymalizacja produkcji z ha i wysokość dochodu rolniczego na jednostkę powierzchni. W drugim zaś maksymalizacja wydajności pracy.

Wynikają stąd ważne konsekwencje dla ustalenia kryteriów rachunku ekonomicznego, wytycznych dla planowania, urządzania przedsiębiorstw oraz oceny ich ekonomicznej działalności. Opracowanie bardziej szczegółowe tych kryteriów i szersze niż dotychczas wykorzystanie rachunku ekonomicznego w podejmowaniu decyzji ekonomicznych zarówno w makroskali, jak i w poszczególnych przedsiębiorstwach, stanowi przedmiot odrębnych referatów.